

עורך מעבר לבית הספר

שחר בן נתן

מבוא

המסגרת הפדגוגית של עבודת דעת אותנטית מעודדת חקירה משותפת של ייצוגים שונים מעולם ההוראה באמצעות שלוש אמות מידה: הבניית ידע, חקר מעמיק, וערך מעבר לבית הספר. החוברת עבודת דעת אותנטית ודפי הדירוג מציעים הסבר קצר של אמות המידה ותבחינים לדירוג ייצוגים. מסמך זה נועד להעמיק את ההבנה של אמות המידה. הוא כולל הסבר קצר, ניתוח דוגמאות ונקודות למחשבה על יישום אמת המידה בעבודת ההוראה השוטפת.

אמת המידה - ערך מעבר לבית הספר

מה הוא למעשה "ערך מעבר לבית הספר"?

אמת המידה "ערך מעבר לבית הספר" מבקשת לבחון את הקשר שבין ההוראה לבין בעיות בעולם האמיתי, ומעודדת את המורים להתייחס בהוראתם לבעיות ממשיות. ככל שההוראה בבית הספר מצליחה להקנות ידע ומיומנויות רלוונטיים להתמודדות עם בעיות ומצבים אמיתיים בעולם, כך היא בעלת ערך רב יותר לתלמידים. יש לשים לב כי באמת המידה באים לידי ביטוי שני היבטים: (1) שימוש בידע ובמיומנויות הנלמדים בכיתה; (2) קישור בין הידע והמיומנויות לבין בעיה ממשית בעולם שמחוץ לבית הספר. כיוון שכך, העמקה אינטלקטואלית לבדה, וכך גם עשייה חוץ בית-ספרית שאינה מעוגנת בתוכן נלמד, אינן יכולות להיות מדורגות גבוה באמת המידה הזו.

חשוב לשים לב שמה שנמדד באמת המידה הזאת הוא היכולת של התלמיד להבין את הערך של הלימוד לעולם האמיתי עכשיו, ולא לשער את הערך העתידי של הלימוד. לכאורה, לחלק ניכר מהעשייה הבית-ספרית צפוי להיות ערך בחיים של בוגרי מערכת החינוך בעולם האמיתי: תלמידים רוכשים ידע, מיומנויות וכלים שבעתיד יוכלו לעמוד לרשותם (יכולת לעבוד בצוות, למידת שפה זרה, הבנת הנקרא וכו') אולם, אם אין ביטוי גלוי וישיר לערך זה בתהליך הלמידה כעת, אין לזהות את הפעילות כבעלת ערך מעבר לבית הספר לפי אמת המידה הזו.

אמת המידה הזאת מבקשת להזכיר לנו שעולם העשייה הכיתתית אינו מופרד מהעולם בחוץ; שניהם כרוכים זה בזה. כשתלמידים נדרשים לפתור בעיות אמיתיות בעולם, לנסות ולהשפיע על הנעשה בו ולשכנע אחרים בעמדותיהם, נשבר הקיר בין הכיתה לבין העולם שמחוץ לה, ומתמסמסת ההפרדה הדיכוטומית בין שניהם. ככל שההוראה ומשימותיה זולגת אל העולם בחוץ כך הן מכינות את התלמידים טוב יותר להתמודד עם אתגרים ובעיות אמיתיות; ההוראה נעשית בהקשר קונקרטי ממשי, ולא נשארת תאורטית-עיונית בלבד; ברמתה הגבוהה ביותר היא גם יוצרת תלמידים ביקורתיים ומעורבים בעולם.

חשוב להבחין בין רלוונטיות לבין ערך מעבר לבית הספר. מקובל להניח כי הוראה טובה היא הוראה רלוונטית, כלומר כזאת שמצליחה לחדור אל עולמם של התלמידים ולעניין אותם. הרלוונטיות יכולה להתבטא בנושאים הנוגעים לחייהם של התלמידים, בשימוש בטכנולוגיות או ברשתות חברתיות כמעוררות עניין בהוראה, ובמקרים מסוימים אף במתן אוטונומיה לתלמידים בבחירת נושאי הלמידה. רלוונטיות אכן יכולה לעזור לתלמידים ללמידה, אך היא אינה ביטוי לערך שיש לה בעולם מחוץ לבית הספר. הערך של ההוראה טמון לא רק במידה שבה היא רלוונטית/כפיית/מעוררת סקרנות/מייצרת מחויבות ללמידה, אלא בעיקר ביכולת שלה לאפשר לתלמידים להתמודד עם בעיות אמיתיות וסוגיות אקטואליות ולהציע להן פתרון. כאמור, לא הרלוונטיות של ההוראה לתלמיד, אלא הרלוונטיות של ההוראה לעולם.

מדוע לשים דגש על ערך מעבר לבית הספר?

כאנשים בוגרים התלמידים יצטרכו להתמודד עם בעיות בהיבטים שונים – מקצועיים, חברתיים ואישיים. התמודדות מוצלחת עם בעיות דורשת סט של כישורים ויכולות כמו איסוף נתונים, עיבודם, שקילת חלופות, שיתוף פעולה עם אחרים, כושר שכנוע ועוד. השכלול של המיומנויות נעשה כבר בבית הספר, וככל שהדבר נעשה בהתייחס אל בעיות אמיתיות ולא אל בעיות תאורטיות כך הולך וגדל הערך של הלמידה – וגם המוטיבציה של התלמידים להשתתף בתהליך הלמידה. אמת המידה "ערך מעבר לבית הספר" חושפת את התלמידים במפורש לדרכים שבהן הלמידה בבית הספר מתקשרת לאתגרים של בני האדם בעולם שמחוץ לבית הספר.

כיצד אפשר ליישם את אמת המידה של "ערך מעבר לבית הספר"?

דירוג תבחינים

4

המשימה דורשת מן התלמידים ליישם מושגים, תמות, תאוריות, תצפיות, תהליכים או בעיות כדי להבהיר, לייצג, להבין או לפתור מצבים בעולם שמעבר לבית הספר. היישום הנדרש מסייע לתלמידים להבין את התועלת של הנושא בעולם האמיתי. **נוסף על כך**, תלמידים נדרשים להציג או להדגים את העבודה שלהם בדרך שתשפיע על קהל מחוץ לבית הספר.

3

המשימה דורשת מן התלמידים ליישם מושגים, תמות, תאוריות, תצפיות, תהליכים או בעיות כדי להבהיר, לייצג, להבין או לפתור מצבים בעולם שמעבר לבית הספר. היישום הנדרש מסייע לתלמידים להבין את התועלת של הנושא בעולם האמיתי, אולם **אין** ניסיון להשתמש בידע כדי להשפיע על קהל שמחוץ לבית הספר.

2

המשימה דורשת מן התלמידים ליישם מושגים, תמות, תאוריות, תצפיות, תהליכים או בעיות כדי להבהיר, לייצג, להבין או לפתור מצבים בעולם שמעבר לבית הספר, אולם היישום הנדרש לא צפוי לסייע לתלמידים להבין את התועלת של נושא הלימוד בעולם האמיתי.

1

המשימה אינה דורשת מן התלמידים או דורשת מעט מאוד ליישם מושגים, תמות, תאוריות, תצפיות, תהליכים או בעיות כדי להבהיר, לייצג, להבין או לפתור מצבים בעולם שמעבר לבית הספר.

דוגמה למשימת מורים: היסטוריה לכיתות י'

ענו על השאלה הבאה: באיזה אופן ניתן לראות במהפכה הצרפתית גורם לעליית הלאומיות באירופה במאה ה-19? הקפידו לבסס את תשובתכם על החומר הנלמד.

שאלות לביור עצמי:

- איזה "ערך מעבר לבית הספר" יש לשאלה זו?
- כיצד הייתם מדרגים את המשימה?

ניתוח המשימה

לשאלה זו עשוי להיות ערך רב: היא מפתחת אצל התלמידים תודעה היסטורית, מחדדת חשיבה סיבתית ומחייבת ידע הן על המושג "לאומיות" הן על אירועי המהפכה הצרפתית. למרות הערך המגוון שלה, אין לה כל ערך מעבר לבית הספר, שכן השאלה לא מבקשת כלל להתמודד עם בעיה אקטואלית, אלא נשאת בתוך חומר הלימוד בלבד. לכן היא מדורגת 1 ב"ערך מעבר לבית הספר". כדי להפוך אותה לבעלת ערך גבוה יותר אפשר, למשל, להוסיף לה את הסעיפים הבאים:

דוגמה למשימת מורים – היסטוריה לכיתות י'

- ענו על השאלה הבאה: באיזה אופן ניתן לראות במהפכה הצרפתית גורם לעליית הלאומיות באירופה במאה ה-19? הקפידו לבסס את תשובתכם על בסיס החומר הנלמד.
- באיזה אופן תנועות לאומיות מציבות אתגר לשמירה על העקרונות הדמוקרטיים? נמקו תשובתכם.
- הקטלונים בספרד רואים עצמם בני לאום אחר, ומבקשים להיפרד מספרד ולהקים מדינה עצמאית. כיצד לדעתכם על ממשלת ספרד לנהוג כדי לקרב את הקטלונים ולשמור על אחדותה של ספרד? נמקו תשובתכם.

שאלה לביור עצמי:

- איך אפשר להעלות את הדירוג של המשימה ל-3?

השאלה החדשה נשאת באותו שדה ידע כמו השאלה הראשונה – עקרונות הדמוקרטיה והלאומיות – אך כבר מתייחסת לבעיה רלוונטית בעולם. ההנחה של מקרה אקטואלי דורשת מהתלמידים לרתום את הידע ההיסטורי שלהם להבנה טובה יותר של המציאות הקיימת, ולמצוא פתרונות לבעיה אמיתית בעולם. אומנם הסיטואציה הזאת רחוקה מאוד מהתלמידים, אך היא מצביעה על הערך של הלימוד ההיסטורי למצבים בהווה. הוספת שני הסעיפים מעלה את הדירוג של המשימה ל-3 באמת המידה "ערך מעבר לבית הספר".

שאלה לביור עצמי:

- איך אפשר להעלות את הדירוג של המשימה ל-4?

אם במסגרת העיסוק בדמוקרטיה ובלאומיות התלמידים היו נדרשים לחשוב על מדינת ישראל ואתגריה, ונניח שגם לכתוב מניפסט המביע את דעתם בשאלה זו, אזי כאמור המשימה הייתה מדורגת 3 ב"ערך מעבר לבית הספר". לו הם היו שולחים את המניפסט לנבחר ציבור, תולים אותו במסדרונות בית הספר

מתבססת על ידע נלמד. כאמור, כשמבקשים לדרג את הערך של הלמידה מעבר לבית הספר חייבים לבדוק באיזה אופן המשימה משקפת למידה. אם המשימה אינה דורשת מהתלמידים להפגין את הידע שצברו, הרי גם אם היא משפיעה על העולם ועוסקת בבעיות אקטואליות היא איננה יכולה להיות מדורגת גבוה באמת המידה של ערך מעבר לבית הספר. במתכונתה הנוכחית אפשר לעמוד במשימה בהצלחה גם ללא למידה משמעותית שכזו. על כן, כדי שהמשימה תדורג גבוה היא דורשת התייחסות גם למושגים גיאוגרפיים שנלמדו בכיתה. להלן דוגמה אפשרית למשימה משופרת, שתנכח את הקשר לעולם וגם תבטא למידה:

דוגמה למשימת מורים – גיאוגרפיה לכיתה ח'

ענף התיירות הוא ענף תחרותי, ומדינת ישראל משקיעה כסף רב בניסיון להגדיל את מספר התיירים המגיעים לטייל בארץ. כדי למשוך לכאן תיירים המדינה מדגישה את הייחודיות ההיסטורית, התרבותית והנופית שלה, ומשווקת עלונים המפרסמים אתרים מיוחדים בה. עליכם להכין עלון פרסומי לאתר טבע או מורשת ייחודיים על פי בחירתכם. הקפידו לכלול בעלון את הסעיפים הבאים:

- שער יפה, הכולל תמונת נוף או אתר מהמקום.
- מפה צבעונית של המקום (הקפידו לציין ליד המפה את המרחק של האתר מהעיר הקרובה, ואת כיוונו ביחס אליה).
- רשימה של ארבע עובדות מעניינות על המקום (בתיאור העובדות הקפידו להשתמש במושגים שלמדנו: תל, שמורת טבע, פארק לאומי וכדומה).
- חמש פעילויות מומלצות למטיילים במקום.
- רשימת ציוד נדרשת.
- דף נוסף עם רעיונות משלכם.
- התוצאה הסופית צריכה להיות חוברת שיווקית, אסתטית, שתגרום למי שמתלבט לאן לנסוע לבחור במקום שהצעתם.

בהצלחה!

שאלה לבירור עצמי:

- כיצד ניתן להעלות את הדירוג של המשימה ל-4?

סיפור המסגרת שנוסף מנכח את הקשר של המשימה לבעיה ממשית בעולם. הדגשים שצורפו מעגנים את המשימה בידע הנלמד (אתרי טבע ומורשת, קריאת קנה מידה במפה, שימוש בכיווני שושנת הרוחות וכו'), ויחדיו הם מעלים את הדירוג של המשימה מ-1 ל-3. נסכם אפוא ונדגיש שוב כי דירוג גבוה באמת המידה דורש שני רכיבים משלימים: קשר גלוי בין הלמידה לבעיות בעולם שמחוץ לבית הספר, והתבססות על ידע נלמד.

לטובת קהילת בית הספר או מקיימים משפט ציבורי בנוכחות קהל או אז המשימה הייתה מדורגת 4. הפנייה אל קהל הייצוגי מחייבת את התלמידים לטייב את עבודתם, להגן על טיעוניהם ולחדד את המסר שלהם כדי שיוכלו להשפיע על תפיסותיהם והתנהגותם של מי שייחשפו לעבודתם. ההוצאה של עבודת התלמידים אל מחוץ לכיתה הופכת אותה מעבודה שמטרתה לימודית-פנימית לעבודה המבקשת להשפיע על העולם.

נתבונן בדוגמה נוספת:

דוגמה למשימת מורים – גיאוגרפיה לכיתה ח'

הוראות: עליכם להכין עלון פרסומי למקום כלשהו על פי בחירתכם. הקפידו לכלול בעלון את הסעיפים הבאים:

- שער יפה, הכולל תמונת נוף או אתר מהמקום.
- מפה צבעונית של המקום.
- רשימה של ארבע עובדות מעניינות על המקום.
- חמש פעילויות מומלצות למטיילים במקום.
- רשימת ציוד נדרשת.
- דף נוסף עם רעיונות משלכם.
- התוצאה הסופית צריכה להיות חוברת שיווקית, אסתטית, שתגרום למי שמתלבט לאן לנסוע לבחור במקום שהצעתם.

בהצלחה!

שאלות לבירור עצמי:

- איזה ערך יש למשימה זו?
- כיצד הייתם מדרגים את המשימה?

משימה זאת מבקשת לקשור בין הלמידה בכיתה לבין העולם מחוצה לה: התלמידים נדרשים לשווק מקום אמיתי, על שלל תכונותיו ומאפייניו. הגם שכך, הפוטנציאל הגלום במשימה אינו ממומש בהכרח, והיא אינה זוכה לדירוג גבוה באמת המידה של "ערך מעבר לבית הספר". אחת הסיבות לכך היא שהקשר הזה סמוי. אומנם שיווק תיירותי הוא כיום פרקטיקה נפוצה ומשמעותית בעולם – ועל כן כשתלמידים נדרשים לרתום את הידע שלהם כדי להציע שיווק מוצלח הם למעשה מתמודדים עם בעיה אמיתית ואקטואלית – אך הדבר אינו משתמע במשימה. ללא ההקשר – הקשר שבין המשימה לעולם אובד. היכולת של התלמיד לזהות את הקשר שבין הידע הנלמד לבין בעיות ואתגרים בעולם האמיתי היא ההבדל בין דירוג 2 לדירוג 3 באמת המידה, שכן הוא מבין שהלמידה אינה מתקיימת בחלל ריק, ועל כן הנכחה כזאת מעלה את הדירוג של המשימה. סיבה נוספת לכך שהמשימה אינה מדורגת גבוה היא שאינה

נקודות למחשבה בנוגע ל"ערך מעבר לבית הספר"

- **לאור החשיבות של האנגלית לחיים, האם משימה הכתובה באנגלית במקום בעברית היא בעלת ערך רב יותר מחוץ לבית הספר?**

לא. לידיעת אנגלית יש ערך רב, אך המעבר מעברית לאנגלית בפני עצמו אינו מוסיף לאמת המידה. נדגיש שוב: יש ערך רב בלימוד אנגלית מטעמים מובנים, אך ב"ערך מעבר לבית הספר" אנו בוחנים את הרלוונטיות של תוכן ההוראה לבעיות אקטואליות בעולם, ולא סוגים אחרים של ערך. ככל שהוראה האנגלית מדגימה את הקשר שבין הלמידה והעולם, הרי היא תדורג גבוה באמת המידה. ככל שקשר זה נעדר, היא תדורג נמוך.

- **האם ערך מעבר לבית הספר צריך לבוא לידי ביטוי בכל מטלה?**

לאו דווקא. אומנם AIW מעודד תכנון של ההוראה והלמידה באופן המשקף את אמות המידה, אך מובן כי הדבר אינו אפשרי (ואף אינו נחוץ) בכל מטלה. סביר בהחלט כי יהיו משימות מאתגרות באמות מידה אחרות, שישומו דגש פחות על ערך מחוץ לבית ספר, ואף משימות תרגול או הקניה שיהיו נמוכות בכל אמות המידה. עם זאת, כדאי לשאוף לדירוג גבוה ב"ערך מעבר לבית הספר", בעיקר כיוון שהוא מדגיש את החשיבות והנחיצות של הלמידה עצמה. למידה בעלת ערך מעבר לבית הספר תורמת לגיוס התלמידים ולביסוס הידע והמיומנויות שהם רוכשים.

- **למה לא כל מיומנות/הרגלי חיים/ידע נחשבים לבעלי ערך מעבר לבית הספר?**

התלמידים רוכשים בבית הספר כלים רבים להתמודד עם העולם האמיתי ובעיותיו. לרבים מהם יש ערך תועלת רב לתלמידים. הגם שכך, "ערך מעבר לבית הספר" מבקש לתאר את הקשר הישיר שבין ההוראה להתמודדות עם בעיות בעולם האמיתי, ומבעד למשקפיים האלו לבחון את הערך של ההוראה. ערכה של עבודת דעת אותנטית היא התמודדות עם בעיות אמיתיות בעולם דרך ההוראה והדרישות מהתלמידים. גם לשאר רכיבי העשייה יש ערך – מעשי או אינסטרומנטלי – וגם הם חשובים, אבל הם לא נכללים בהגדרה של אמת המידה. הדבר יכול לבלבל, וחשוב לזכור את המיקוד של אמת המידה הזאת כדי לנקוט שפה אחידה בדבר המשמעות הבסיסית שלה.

נסכם אפוא את הדגשים בסוגיית "ערך מעבר לבית הספר", שאת חלקם הדגמנו לעיל:

- **לא כל ערך הוא "ערך מעבר לבית הספר":** "ערך מעבר לבית הספר" שם במרכז את הקשר שבין הידע והמיומנויות הנלמדים בבית הספר לבין בעיות בעולם שמחוץ לבית הספר. ככל שהמשימה מצליחה להנכיח את הקשר הזה, ואת הרלוונטיות של התוכן הנלמד להתמודדות עם העולם, הרי היא תהיה מדורגת גבוה יותר.
- **"ערך מעבר לבית הספר" אינו "רלוונטיות" לתלמיד:** רלוונטיות יכולה לעורר מוטיבציה ומעורבות של התלמידים ויכולה לעזור בהנעה שלהם ללמידה. עם זאת, רלוונטיות לבדה אינה מספיקה – ואף אינה הכרחית – לקיומו של ערך מעבר לבית הספר. הדגש באמת מידה זו הוא על יצירת הקשר בין הנושאים הנלמדים לבין התמודדות עם בעיות ואתגרים בעולם האובייקטיבי, ולא על רלוונטיות לעולמו הסובייקטיבי של התלמיד.
- **לא כל הצגה מול קהל היא בעלת "ערך מחוץ לבית הספר":** הצגה של תוצרי הלמידה מול קהל (הורים/מורים/תלמידים אחרים) עשויה לעודד את התלמידים להתאמץ ולטייב את עבודתם: היא דורשת לשפר טיטות, למקד את המידע ולהבחין בין עיקר וטפל, להדגיש אופני שכנוע ועוד. הגם שכך, לא כל המשימות שתוצריהן מוצגות בפני קהל מדורגות גבוה ב"ערך מעבר לבית הספר". הצגת תוצרים שאינם משקפים למידה או שאינם קשורים לבעיות אמיתיות בעולם אינה מעלה את דירוג המשימה באמת המידה.

שאלות שיכולות להתעורר בעת דירוג משימות ב"ערך מעבר לבית הספר":

- **האם תלמידי שכבות אחרות הם "קהל" שמעבר לבית הספר?**

בהחלט כן. רוב המשימות הבית-ספריות מתקיימות בין התלמיד למורה, או בין התלמיד לשאר תלמידי הכיתה, למשל בעת פרזנטציה. חברי קהילת בית הספר שלא היו מעורבים בתהליך ושיש רצון להשפיע עליהם הם בהחלט "קהל" לעניין דירוג אמת המידה. דוגמה: אם במסגרת למידה על סוגי אנרגיה תלמידים חקרו את ניצול האנרגיה בבית הספר ותכננו פתרונות שונים למניעת בזבז אנרגיה, חשיפה של הפתרונות בפני תלמידים אחרים היא משמעותית.

מקורות חיצוניים ודוגמאות

[תקציר מחקר](#) של ה-NRC (National research council) בדבר ידע בר העברה. המחקר מראה שפתרון בעיות הקשורות לעולם מעלה את היכולת של תלמידים להעביר ידע בין תחומים, ובין הכיתה לעולם (בפרט עמ' 38-39).

[מחקר](#) המצביע על הקשר החיובי בין הוראה אותנטית – ולמידה בעלת ערך מעבר לבית הספר – ובין מוטיבציה והישגים אינטלקטואליים של תלמידים. בנוסף, הוא כולל הפניות למאמרים המעידים על הקשר הזה אודות מקצועות לימוד שונים. (החל מעמ' 7).

דוגמאות לערך מעבר לבית הספר:

- [סרטון](#) על פרויקט ספירולינה של גימנסיה הרצליה. [כאן](#) תוכלו למצוא הסבר קצר.
- [למידה מבוססת](#) בעיות עם הקהילה – בית ספר הגליל בנצרת (מתוך אתר אבני ראשה)
- [תלמידי תיכון](#) מלמדים תלמידי יסודי כחלק מהלמידה של עצמם (מתוך אתר אבני ראשה)